

ПРОБЛЕМИ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ІЗ ВАДАМИ ЗОРУ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТУ: ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

У статті висвітлюються проблеми інклюзивного навчання студентів із вадами зору в умовах університету та пропонуються шляхи їх вирішення. Інклюзивне навчання розглядається як умова повної реалізації принципів демократії, дотримання рівних прав молоді з обмеженими можливостями на здобуття вищої освіти, створення безбар'єрного освітнього простору, адаптованого до можливостей і потреб означеної категорії молоді.

Ключові слова: інклюзивне навчання, інклюзивна освіта, інклюзія, студенти із вадами зору.

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку суспільства і системи освіти України актуальним є визначення нових цілей і цінностей вищої освіти, спрямованої на реалізацію принципів демократії, гуманізму, справедливості, індивідуального підходу до всіх учасників навчально-виховного процесу, зокрема до молоді із вадами зору.

Мета статті — виявити і проаналізувати наявні проблеми інклюзивного навчання студентів із вадами зору в умовах університету й охарактеризувати заходи, спрямовані на їх усунення.

Відповідно до поставленої мети сформулюємо такі завдання:

— дати визначення термінів «інклюзія», «інклюзивна освіта», «інклюзивне навчання»;

– здійснити моніторинг проблем інклюзивного навчання студентів із вадами зору в умовах університету;

– запропонувати шляхи розв’язання проблем інклюзивного навчання студентів із вадами зору в умовах університету.

У наш час на зміну медичній і економічній моделі, які трактують інвалідність як індивідуальну патологію (медична модель) або функціональну обмеженість, непрацездатність (економічна модель), виникає нове розуміння інвалідності (соціальна модель) — як наслідок того, що саме соціальні умови (культура суспільства, психологічний клімат, соціальна організація суспільства), в яких живе і працює людина з ослабленим здоров’ям, звужують можливості її самореалізації [7].

Інклюзія пропонує розуміння інвалідності як відмінності, що впливає на діяльність особистості, але не є її дефектом або недоліком, і створення включаючого суспільства, в якому відмінність людини поважається і ціниться [6–7].

Інклюзія, у перекладі з англійської мови (*inclusion*), означає включення. Цей термін означає більш ефективне включення людей із особливими потребами в навчальне середовище і в громадське життя суспільства, рівний доступ до отримання якісної освіти, професійне й особистісне становлення та самореалізацію з урахуванням їхніх можливостей і потреб.

Необхідно створити таку систему освіти, яка гарантувала б реалізацію всіх вищезначених принципів. Такою системою є система інклюзивної освіти.

Інклюзивна освіта — це процес надання освітніх послуг молоді з особливими потребами, що забезпечує її право на отримання вищої освіти зі створенням у вищому навчальному закладі умов, адаптованих до її потреб і можливостей.

Завдання інклюзивної освіти полягає у зміні підходу до навчання молоді з особливими потребами і ставлення до них.

Складовою інклюзивної освіти є інклюзивне навчання.

Наведемо власне визначення інклюзивного навчання студентів із вадами зору: інклюзивне навчання студентів із вадами зору — це форма здобуття вищої освіти в процесі спільного навчання цих студентів і здорових студентів за умови адаптації навчального закладу до можливостей і потреб студентів із вадами зору [2].

В Україні питанням інклюзивного навчання присвячені наукові праці П. Таланчука, К. Кольченко, Г. Нікуліної, Ю. Богинської, В. Синьова, А. Шевцова, Т. Гребенюк та інших.

Розвиток системи вищої освіти України згідно із Законом України «Про вищу освіту» (2004) [3], «Стандартними правилами забезпечення рівних можливостей для інвалідів» (1993) [8], Конвенцією ООН «Про права інвалідів» (2006) [4], Наказом Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук України № 764 від 17.11.2003 р., № 55 від 17.11.2003 р. «Про затвердження Програми професійної підготовки інвалідів по слуху і зору у вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації» [5] передбачає створення нової парадигми вищої освіти, спрямованої на формування освіченої, творчої особистості, забезпечення рівних умов для розкриття здібностей, задоволення освітніх потреб кожного, в тому числі студентів із вадами зору.

На думку Ю. Богинської, прийняті в Україні нормативно-правові документи і діяльність, яка спрямована на їх реалізацію, свідчать про те, що зроблено великий прорив у законодавчому забезпеченні доступності освіти для осіб із обмеженими можливостями здоров'я. Але реалізація цих документів здійснюється неповною мірою через необхідність їх доопрацювання з погляду вдосконалення методик навчання й організації навчального процесу, а також значних фінансових внесків [1].

Питання інклюзивного навчання студентів із вадами зору потребують більш глибокого і фундаментального дослідження, оскільки, саме вища школа завершує формування особистісних якостей молодої людини, готуючи її до професійної діяльності.

Відсутність закону про інклюзивну освіту у вищих навчальних закладах не дає можливості повною мірою реалізувати права осіб з обмеженими можливостями, зокрема із вадами зору, на отримання якісної вищої освіти з урахуванням їхніх можливостей і потреб.

Ще однією проблемою є незгодженість наукової термінології в царині психолого-педагогічних досліджень інклюзивного навчання.

Наразі немає чіткого тлумачення дефініції «студентів із вадами зору», відсутня диференціація вад зору, за якими студенти можуть навчатися в технічних або гуманітарних вищих навчальних закладах.

Недостатність методичного і технічного забезпечення навчального процесу студентів із вадами зору є однією з проблем інклюзивного навчання цієї категорії студентів.

Крім того, нагальною проблемою є недостатній рівень підготовки викладачів вищих навчальних закладів до роботи зі студентами

із вадами зору. Не сформована єдина база даних студентів із вадами зору, які навчаються у вищих навчальних закладах.

У ході нашого дослідження для виявлення проблем і освітніх потреб студентів із вадами зору на базі Чорноморського державного університету імені Петра Могили було проведено анкетування цієї категорії студентів, у якому взяли участь 34 особи. У результаті було з'ясовано труднощі, з якими студенти з вадами зору стикаються під час навчання в університеті.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що основними проблемами є:

- відсутність спеціального обладнання й озвученого програмного забезпечення — 56%;
- відсутність навчального матеріалу в адаптованому вигляді (на аудіоносіях) — 44%;
- орієнтація в університетському просторі — 8%;
- складання заліків та іспитів — 12%;

Шляхами вирішення усіх вищеозначених проблем можуть бути:

- доопрацювання нормативно-правових документів щодо інклюзивного навчання студентів із вадами зору в доповнення до документів, що регламентують навчання цієї категорії студентів;
- приведення у відповідність наукового апарату у сфері навчання студентів з обмеженими можливостями (із вадами зору);
- розроблення науково-методичного забезпечення інклюзивного навчання студентів із вадами зору в умовах університету;
- створення технічної бази, включаючи спеціальне обладнання і програмне забезпечення (інтерактивні дошки, читаючі і скануючі машини, озвучені програми тощо);
- проведення моніторингу кількості студентів із вадами зору і створення єдиної бази статистичних даних про цю категорію студентів та їхніх нозологій;
- проведення семінарів із особливостей інклюзивного навчання студентів із вадами зору для викладачів університетів;
- створення безбар'єрного середовища в університетах;
- проведення занять із орієнтації цих студентів в університетському середовищі;
- адаптація навчального матеріалу до потреб і можливостей означеної категорії студентів (в аудіо- і електронному вигляді, друкування навчальних матеріалів збільшеним шрифтом).

Проведена нами на базі Чорноморського державного університету імені Петра Могили робота щодо вивчення проблем інклюзивного навчання студентів із вадами зору свідчить про необхідність конкретизації наукового апарату, доповнення та розроблення державних документів, здійснення керівництвом університету практичних заходів для корекції розкладу занять, забезпечення студентам із вадами зору доступу до дидактичних матеріалів, поширення спеціальних озвучених програм, що забезпечують зміщення навантаження із зорового аналізатора на слуховий.

Для вирішення названих проблем і створення умов для успішного навчання студентів із вадами зору необхідно поєднувати теорію з практикою, що забезпечується основними принципами інклюзивного навчання. Поєднання теоретичних знань, отриманих у навчальному процесі, та практичних навичок використання цих знань можливе через створення і діяльність Центру навчання студентів із особливими потребами в Чорноморському державному університеті імені Петра Могили.

У процесі анкетування 59% студентів із вадами зору висловили побажання користуватися навчальними й інформаційними послугами цього центру.

При отриманні вищої освіти студентами із вадами зору виникає реальна можливість реалізувати свій інтелектуальний потенціал, стати більш конкурентоспроможними на сучасному ринку праці. Для цього необхідно проводити науково обґрунтовані дослідження більш перспективних для цієї категорії студентів професій (створення банку професій) відповідно до їхніх можливостей і потреб, використовувати діючі програми їх працевлаштування, впроваджувати світовий досвід роботи з цією категорією студентів.

Інклюзивне навчання передбачає створення відповідного освітнього простору, забезпечення наукового, психолого-педагогічного супроводу, створення навчальних програм, адаптованих до можливостей і потреб студентів із вадами зору.

Сьогодні шляхи вирішення проблем інклюзивного навчання студентів із вадами зору в умовах університету вбачаються в практичній реалізації вищеозначених заходів, постанов нормативно-правових документів, прийнятих і ратифікованих в Україні. Розробляючи навчально-методичне забезпечення інклюзивного навчання цієї категорії студентів, доцільно використати досвід країн, які досягли певного успіху у цій сфері, й адаптувати його до реалій України.

Необхідно сформувати в суспільстві толерантне ставлення до людини з особливими потребами, а засоби масової інформації повинні постійно формувати нове мислення в суспільстві щодо цієї категорії людей.

Поетапне вирішення розглядуваних проблем інклюзивного навчання студентів із вадами зору в умовах університету надасть їм можливість отримувати вищу освіту з урахуванням їхніх особливостей і потреб, сприятиме соціальній справедливості, подоланню негативних стереотипів щодо інклюзії цієї категорії студентів у соціум.

В статье освещаются проблемы инклюзивного обучения студентов с нарушением зрения в условиях университета и предлагаются пути их разрешения.

Инклюзивное обучение рассматривается как условие полной реализации принципов демократии, соблюдения равных прав молодежи с ограниченными возможностями на получение высшего образования, создание безбарьерного образовательного пространства, адаптированного к возможностям и потребностям указанной категории молодежи.

Ключевые слова: инклюзивное обучение, инклюзивное образование, инклюзия, студенты с нарушением зрения.

The author outlines the problems of inclusive study of students with visual impairments and proposes the ways of their solution in university's conditions. Inclusive study is considered as a condition of full realization of principles of democracy, equal right of young people with limited possibilities to gaining higher education, creation of non-barrier educational environment, adapted to opportunities and needs of this category of young people.

Key words: inclusive study, inclusive education, inclusion, students with visual impairments.

Література

1. Богинська Ю. В. Аналіз сучасного законодавчого забезпечення доступності вищої освіти для осіб з обмеженими можливостями в Україні//Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія «Педагогіка і психологія»: [36 статей]. — Ялта: РІО КГУ, 2008. — Вип. 20. — Ч. 1. — С. 116–118.

2. Горкуша Є. В. Аналіз нормативно-правового забезпечення інклюзивного навчання студентів із вадами зору в Україні // Вісник Луганського Національного університету імені Тараса Шевченка «Педагогічні науки». - 2011. - № 23 (234). - С 11-15.

3. Закон України «Про вищу освіту» [Текст]: офіційний текст від 17 січня 2002 р. № 2984-ІП // Офіційний вісник України. — 2002. — № 8. — С 1-43.

4. Конвенція Асамблеї ООН про права інвалідів, 2006 р. // <http://grombezpeka.org.ua/laws/international-human-rights>.

5. Наказ Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук України № 764 від 17.11.2003 р., № 55 від 17.11.2003 р. «Про затвердження Програми професійної підготовки інвалідів по слуху і зору у вищих навчальних закладах I—IV рівнів акредитації».

6. Наказ Міністерства освіти і науки України № 691 від 2 грудня 2005 р. «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю».

7. Синьов В., Шевцов А. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні // Дефектологія. — 2004. — № 2. — С 6.

8. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів» (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 48/96, прийнята на 48-й сесії ГА ООН 20 грудня 1993 р. - К. : ВГСПО «НАІУ», 2003. - 40 с